

го слідства. –Л., 1972. –С.61-62.

5. Тертышник В.М., Слинько С.В. Взаимодействие следователя с иными подразделениями органов внутренних дел при расследовании преступлений. -Харьков: Ун-т внутр. дел, 1995. -66 с.

6. Кипнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве. –М.: Юристь, 1995. -128 с.

7. Грошевой Ю.М. К вопросу о функциях внутреннего убеждения следователя // Актуальные проблемы дознания в советском уголовном процессе. -Киев, 1984. -С.62-70.

8. Зеленецкий В.С. Принятие процессуальных решений в ситуации информационного равновесия // Проблемы социалистической законности. -1976. -Вып.І. -С.117-124.

9. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. -Харьков: Изд-во «КримАрт», 1998. -338с.

10. Горяинов К.К. Кваша Ю.Ф., Сурков К.В. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: Комментарий. -М.: Новый Юрист, 1997. -576 с.

Надійшла до редколегії 25.04.2002

ПОГОРЕЦКИЙ Н.А., ХОТЕНЕЦ В.М. ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННО-ТАКТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ДОЗНАНИЯ И ДОСУДЕБНОГО СЛЕДСТВИЯ

Представлены понятия взаимодействия органов дознания и досудебного следствия и раскрыт характер правоотношений субъектов взаимодействия; внесены предложения по усовершенствованию действующего законодательства.

POGORETSKY N.A., HOTENETS V.M. THE PROCESSUAL AND ORGANIZATION-TACTICAL FORMS OF INTERPLAY OF AGENCIES IN CHARGE OF PRELIMINARY INVESTIGATION AND PRE-TRIAL CONSEQUENT

The concepts of interplay of agencies in charge of preliminary investigation and pre-trial consequent are submitted and the nature of legal relations of the subjects of interplay is uncovered; the proposals on advancing the current legislation are brought in.

УДК 341.62(03)+351.74 (03)

О.О. ТЕЛИЧКІН, канд. психол. наук

Національний університет внутрішніх справ

ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ПЕРСОНАЛОМ МИРОТВОРЧИХ МІСІЙ

Розглянуті правові засади застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу персоналом міжнародних миротворчих місій, зокрема особовим складом Цивільної поліції ООН.

Характерною особливістю операцій з підтримки миру останніх років стало наділення працівників Цивільної поліції ООН повноваженнями щодо застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і фізичної сили. Нормативні документи, що регламентують застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів і заходів фізичного впливу в операціях з підтри-

мки і відновлення миру, отримали назву Правил застосування сили (ПЗС). ПЗС, як правило, розробляються для всіх категорій осіб, які через специфіку своєї службової діяльності мають право на застосування зброї: військовослужбовців ООН, інших міжнародних організацій (наприклад, НАТО) і багатонаціональних коаліцій; особового складу військової, спеціальної і Ци-

вільної поліції (ЦП) ООН та інших міжнародних організацій; персоналу сил безпеки тощо, а також для кожного виду службової діяльності.

Потрібно відмітити, що військовослужбовці мають право застосовувати силу, як правило, виключно з метою «самооборони». При цьому розширена інтерпретація останнього терміну охоплює: захист життя і здоров'я самого військовослужбовця, безпеку особового складу підрозділу, до складу якого вони входять, а також охорону національних інтересів держави.

У класичних операціях з підтримки миру, в яких мандат Цивільної поліції звичайно обмежується моніторингом службової діяльності правоохоронних органів країни перебування місії, особовий склад ЦП виконує свої службові функції без використання зброї і спеціальних засобів. Поліцейський персонал миротворчих операцій отримує право на застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, як правило, тільки в тому випадку, якщо мандат операції передбачає наділення особового складу ЦП владними повноваженнями з охорони правопорядку. В історії ООН озброєний поліцейський персонал використовувався, зокрема, в операціях у Західній Новій Гвінеї (Західному Іріані), Конго, Гаїті, Камбоджі, Іраку, Косово і Східному Тиморі. При цьому в останніх двох випадках до складу місій входили як поліцейські спостерігачі, оснащені, як правило, тільки короткоствольною зброєю (пістолетами), так і підрозділи спеціальної поліції, що використовували довгоствольну зброю (гвинтівки, автомати, кулемети), а також бронетехніку.

На відміну від ПЗС військового миротворчого персоналу, Правила застосування сили Цивільної поліції відрізняються більш високим ступенем уніфікації. Поясненням цьому служить наявність єдиної правової бази – «Основних принципів застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримки правопорядку», прийнятих восьмим Конгресом ООН по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками, і затверджених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 40/146 від 13 грудня 1985 р. [1]. Як міжнародні стандарти «Основні принципи...» включені в «Кишеньковий довідник для персоналу правоохоронних підрозділів миротворчих місій ООН» [2] і служать основою для створення ПЗС поліцейських кон-

тингентів миротворчих місій, наприклад, Тимчасової адміністрації ООН у Східному Тиморі (ТАООНСТ) [3]. Однак використання особовим складом Цивільної поліції табельної вогнепальної зброї не обов'язково тягне за собою розробку керівництвом місії Правил застосування сили. Наприклад, Місія ООН у справах тимчасової адміністрації в Косово, до складу якої входить понад 3000 озброєних працівників поліції, тривалий час діяла без ПЗС. Учасникам операції при виконанні службових обов'язків довелося керуватися відповідними нормами свого національного законодавства.

Відсутні і єдині погляди відносно об'єкту регулювання Правил застосування сили. Наприклад, «Основні принципи...» ООН як такий об'єкт виділяють вогнепальну зброю і силу, не даючи дефініції останньої. Національне законодавство України – *заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю*. Відомчі акти поліції США, а також ТАООНСТ – *силу, не смертоносну і смертоносну зброю*. При цьому до категорії «смертоносна» зброя може бути віднесена, як вогнепальна зброя, так і спеціальні засоби (наприклад, палиця), а також будь-який предмет, який може потягти смерть або тяжкі тілесні пошкодження (наприклад, ліхтар) [4].

Аналіз «Основних принципів застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку», що розглядаються нами як міжнародний стандарт, дозволяє виділити низку основних принципів застосування сили: націленість на підтримку правопорядку; виняткову спрямованість на захист життя людини; мінімальність збитку, що заподіюється; диференційованість характеру засобів, що використовуються; гуманізм.

Згідно ст.3 «Кодексу поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку» правом на застосування сили володіють виключно посадові особи, відповідальні за підтримку правопорядку і тільки при виконанні своїх службових обов'язків. Ці особи повинні відбиратися за допомогою належних процедур відбору, володіти відповідними моральними, психологічними і фізичними якостями, а також пройти спеціальну професійну підготовку (ст.18 «Основних принципів застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку»). Згідно ст.9 «Основних принципів...»

навмисне застосування сили зі смертельним наслідком може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя. У відповідності з п. а) ст.5 «Основних принципів...» при застосуванні сили або вогнепальної зброї посадові особи повинні діяти, виходячи з серйозності правопорушення і тієї законної мети, яка повинна бути досягнута. Працівники правоохоронних органів зобов'язані зводити до мінімуму можливість спричинення збитку і нанесення поранень (п. в ст.5 «Основних принципів...»). Правоохоронні органи повинні володіти як можна більш широким арсеналом технічних засобів, що дозволяє диференційовано застосовувати силу і вогнепальну зброю, і що звужує сферу використання смертоносної зброї (ст.2 «Основних принципів...»). У разі застосу-

вання вогнепальної зброї працівники поліції забезпечують потерпілим надання медичної та іншої допомоги, а також повідомлення їх родичів або близьких друзів про те, що трапилося (п.п. з, d ст.5 «Основних принципів...»).

Дотримання вищевказаних принципів у нормативних актах, що регламентують діяльність практичних правоохоронних органів Тимчасової адміністрації ООН в Східному Тиморе (ТАООНСТ), поліцейського управління м. Фейетвилл (Fayetteville), штат Північна Кароліна, США [4], України [5] відображені в табл.1.

Порівняльний перелік обставин, при яких працівники поліції/міліції мають право на застосування вогнепальної зброї, приведений в табл.2.

Таблиця 1 - Відображення міжнародно-визнаних принципів застосування сили в нормативних актах, що регламентують діяльність практичних правоохоронних органів

Принципи застосування сили	ТАООНСТ	США	Україна
Виняткова спрямованість на захист життя людини	+	+	-
Націленість на підтримку правопорядку	+	+	+
Мінімальність збитку, що заподіюється	+	+	+
Диференційованість характеру спеціальних засобів	+	-	-
Гуманізм	+	+	+

Таблиця 2 - Обставини санкціонованого застосування вогнепальної зброї, які передбачені міжнародно-правовими і національними актами

ООН	ТАООНСТ	США	Україна
З метою самооборони при наявності безпосередньої загрози смерті або важкого поранення	+	+	+
З метою захисту третіх осіб при наявності безпосередньої загрози смерті або важкого поранення	+	+	+
Для попередження особливо тяжкого злочину при наявності безпосередньої загрози смерті або важкого поранення	+	-	-
Для здійснення арешту осіб, що створюють серйозну небезпеку втрати людського життя і що чинять опір іншим заходам примушення	+	+	+
З метою перешкоджання втечі особи, що створює серйозну небезпеку втрати людського життя	+	+	+
-	-	-	Для відбиття нападу на об'єкти, що охороняються, конвої тощо

Необхідно відмітити, що нормативними документами ООН, ТАООНСТ і США викорис-

тання вогнепальної зброї з метою затримання особи, яка обґрунтовано підозрюється в скоєнні

злочину, а також для запобігання його втечі, допустимо тільки у випадку наявності небезпеки життю і здоров'ю громадян, а також, якщо іншими способами це зробити неможливо. Міжнародні стандарти і нормативні акти США не передбачають використання вогнепальної зброї з метою відбиття нападу на об'єкти, що охороняються. Однак персоналу Цивільної по-

ліції ТАООНСТ дозволено використання не- смертоносної зброї для відбиття нападу на приміщення, території або майно, що охороняються за вказівкою Комісара ЦП ООН.

Міжнародні стандарти, на відміну від національного законодавства, не містять вказівки на випадки, коли застосування вогнепальної зброї заборонено (табл.3).

Таблиця 3 - Обставини, при яких застосування вогнепальної зброї заборонено

США	Україна
Відносно осіб, що здійснюють злочин або що намагаються бігти з місця скоєння злочину і які позбулися своєї зброї	-
Для запобігання тяжких злочинів, не пов'язаних із застосуванням насилля	-
У разі скоєння нетяжкого злочину	-
Якщо працівник поліції сумнівається в доцільності застосування зброї	-
-	До жінок з явними ознаками вагітності
-	До осіб немолодого віку
-	До осіб з явно вираженими ознаками інвалідності
-	До малолітніх

Дані, приведені в таблиці, показують, що законодавство США робить акцент на наявності безпосередньої загрози життю або здоров'ю працівника поліції, в той час як України – на забезпеченні безпеки громадян (включаючи самих правопорушників).

Таким чином, можна говорити про те, що якщо Правила застосування сили військовослужбовців-учасників операції з підтримки або відновлення миру направлені, насамперед, на захист життя і здоров'я самих військовослужбовців, то ПЗС поліцейського компонента миротворчої місії – на охорону правопорядку і захист населення. Саме в цьому, на наш погляд, і ховається першопричина розбіжностей між керівництвом місії ООН (МООНБГ) і командуванням Багатонаціональних сил в Боснії і Герцеговина (БНС) з питання ролі БНС як основного елемента силового забезпечення діяльності міжнародних правоохоронних організацій. 9 травня 2001 р. у місті Баня Лука мали місце масове безладдя, під час яких постраждали декілька десятків чоловік, включаючи керівництво МООНБГ. Підрозділи військової поліції БНС, що знаходилися в безпосередній близькості від місця події, незважаючи на наявність

необхідних ресурсів і відповідні звертання керівників місії ООН, не зробили ніяких дій по придушенню безладдя. На думку військових, втручання в те, що відбувалося, з'явилося би прямим порушенням відповідних положень Правил застосування сили БНС, оскільки прямої загрози життя і здоров'ю самих військовослужбовців не існувало. Саме наявність розбіжностей між представниками військового і цивільного/поліцейського компонентів миротворчих місій з питання об'єкта регулювання ПЗС і привело, в кінцевому результаті, формуванню особливих підрозділів спеціальної поліції, що виконують функцію силового забезпечення діяльності ЦП.

З метою забезпечення дотримання прав людини в зоні відповідальності миротворчих місій, поліцейський персонал яких використовує вогнепальну зброю і спеціальні засоби, зокрема, може бути рекомендовано: розробка типових Правил застосування сили особовим складом Цивільної поліції міжнародних організацій; приведення національного законодавства, що регламентує використання сили, у відповідність з міжнародними стандартами, а також організація вивчення останніх курсантами і слухачами

учбових закладів системи МВС України; створення в миротворчих місіях зі складною військово-політичною обстановкою підрозділів Спеціальної поліції з покладанням на них функцій силового забезпечення службової діяльності міжнародних організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка // Права людини і професійні стандарти в документах міжнародних організацій / Упоряд. Т. Яблонська. -К.: Сфера, 1999. -С.170-174.

2. United Nations Criminal Justice Standards for Peace-keeping Police // United Nations Civilian

Police Handbook. First Draft /UN/223/THCIP095/. -New York: United Nations Department of Peace-keeping Operations, October 1995. -PP.D1-D33.

3. Rules of Engagement for the Police Component. UNTAET Police ROE /Annex A/ - United Nations Transitional Administration in East Timor (UNTAET), 2001.

4. Use of Deadly Force: General Order Number 4, 17 October 1990 // Handout - Pearson Peacekeeping Centre, 2001.

5. Закон України "Про міліцію" // Відомості Верховної Ради України. -1991. -№ 4 (із змінами та доповненнями: ВВР України. -1993. -№ 11; -1993. -№ 22).

Надійшла до редколегії 13.04.2002

ТЕЛИЧКИН А.А. ПРАВИЛА ПРИМЕНЕНИЯ СИЛЫ ПОЛИЦЕЙСКИМ ПЕРСОНАЛОМ МИРОТВОРЧЕСКИХ МИССИЙ

Рассмотрены правовые основы применения огнестрельного оружия, специальных средств и мер физического воздействия персоналом международных миротворческих миссий, в частности, личным составом Гражданской полиции ООН.

TELICHKIN A.A. RULES OF A USE OF FORCE BY POLICE STAFF OF PEACE-MAKING MISSIONS

Legal background of the use of firearms, special equipment, and force by the peacekeeping missions personnel and the UN Civilian Police officers in particular.